

NODIRJON G'AFUROV,
O'zMU tayanch doktoranti

XX ASR MATBUOTIDA ILM VA ULAMOLAR TALQINI

(*"Al-Isloh" jurnali materiallari asosida*)

Annotatsiya. Ushbu maqolada Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi "Nodir nashrlar" bo'limida saqlanayotgan "Al-Isloh" jurnalining 1918-yil 4-sonida e'lon qilingan A.S.Rahmatullohning "Ulamoyi su'in va ulamoyi rabboniy" maqolasi tabdil qilingan. Tabdil qilingan maqolada ilm egalari, islom va tasavvuf haqida so'z boradi. Maqolada oyat va hadislar, forsiy tilda bayt va g'azal matnlari uchraydi.

Kalit so'zlar: ulamoyi su', shariat, islom, oyat, hadis, mujodala, ta'lim.

Annotation. This article was published in the 4th issue of the magazine "Al-reform", which is held in the Department of "rare publications" of the National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoi. A.S.Rahmatullah's article "Ulamoyi su'in and ulamoyi Rabbani" was tabulated. The tabdized article will talk about the owners of science, Islam and mystic. Verse and Hadith appear in the article, and verse and ghazal texts in Persian.

Keywords: ulamoyi su', sharia, Islam, verse, hadith, mujodala, education.

XX asr boshlarida ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-madaniy rivojlanish jarayoni o'ta shiddatli tus olgan bir paytda, Turkiston o'lkasi ham bunday o'zgarishlardan chetda qolmadi. Dunyoviy va diniy ilmlar hamda ilmga, olimlarga bo'lgan munosabat haqida o'sha davrning yozma manbalari va matbuot sahifalaridan axborot olish mumkin. Bu davr Turkiston o'lkasida jadidchilik harakati ancha kuchayib, o'zining bor bo'y-bastini namoyon etgan vaqt edi. "Jadidchilik Turkistonda 19-asrning oxirlarida maydonga kelgan, 20-asr boshlarida shakllanib, qisqa muddatda o'zining haddi a'losiga ko'tarilgan, 1917-yilgi bolsheviklar to'ntarishidan keyin ham sotsialistik diktatura o'rnatilgunga qadar o'z mavqe va yo'nalishini saqlab qola olgan ijtimoiy harakatdir" [Qosimov B., 2002:4]. O'z davrining ziyoli qismi bo'lgan qatlam jadidlar olimlar haqida bahs qilar ekan, olimlarni ikki guruhga ajratadi. "Al-Isloh" [Al-isloh, 1918:50-57] jurnalining 1918-yil 4-sonida A.S.Rahmatulloh tomonidan "Ulamoyi su' va ulamoyi rabboniy" nomli maqolada bu haqda so'z boradi. "Al-Isloh" jurnali bo'yicha qilingan ishlar sifatida Q.Pardayevning "Milliy uyg'onish davri manbalarida adabiy va publitsistik muammolar talqini ("Al-Isloh" jurnali materiallari asosida)" [Pardayev Q., 2008.] nomzodlik ishini hamda S.Agzamxodjayev, Z.Ulugbekova muallifligida "Al-Isloh" jurnalini – Turkistondagi islohotchilik harakatini o'rganish bo'yicha tarixiy manba (1915-1918-yillar)" [Agzamxodjayev S., Ulugbekova Z., 2019:141.] monografiyasini misol qilib keltirish mumkin. Keltirilgan manbalar asosida ushbu matn hozirgi alifboga moslab tayyorlandi. Maqola matni bilan yaqindan tanishish maqsadida Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasining "Nodir nashrlar" bo'limidan ushbu maqolani izlab topdik va uning matni quyidagicha tabdil etildi.

Ulamoyi su'yi va ulamoyi rabboni

(Yomon ulamolar va ilmiga amal qilgan – rabboniy ulamolar)

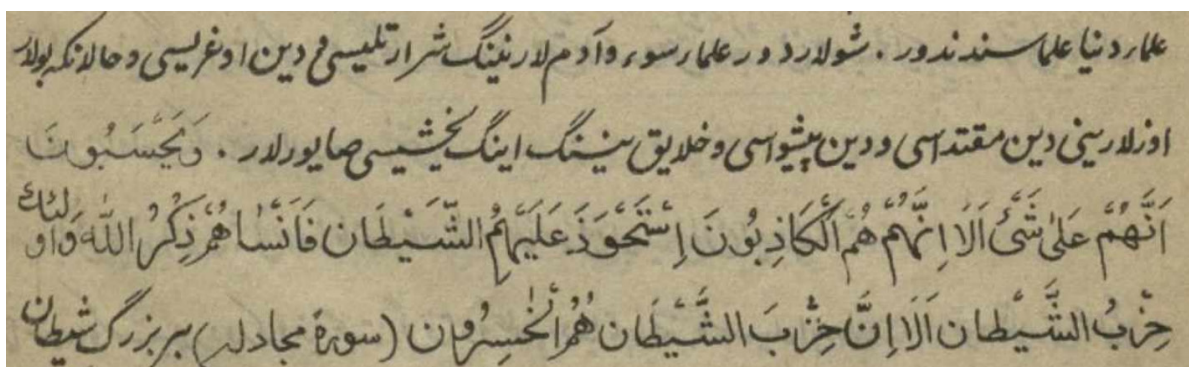
Idora 1917-yil 18-nomera “Al-Isloh”da Muftizoda (bu kishi Buxoroli Abdurahmon muftizoda degil – emas) savoli munosabati ila ulamoni ulamoyi su'yi va ulamoyi rabboni deb ikkig'a taqsim etmish edi. Bunlardan birinchi ulamoyi su'yining xususida bir muncha ma'lumot yozilub, u 32 safhali nomerada o'run qolmadig'indin uni baqiya qoldirub, baqiyasini kelasi nomeralarda yozmoqg'a va'da etmish edi. Shu vaqtg'a qadar idoraning bir shay (narsa) yozmog'ondin ban unga, ilhoqan, o'z ma'lumotimmi ushbu: *ulamoyi as-su'yi dajjojalat ul-arz* (ulamoyi su'yi yer yuzining Dajjolidurlar) hadisi ila qoriin kirom xidmatlarina taqdim edaram.

Hadoyiq ul-haqoyiq (haqiqatlar bog'i) sohibi O'z tafsirinda shu hadisni zikr edarkan deyurki: Ustod ul-muhaddisin Ali ibn al-Madani janoblarina arz edildiki, yo Ali! U oxirda xuruj edajak xudolik da'vo edajak va qo'linda jannat va do'zaxi o'lajak va ostindag'i eshagi va tamom daryolarni bir damda ichub qurutojak deb eshidilmish. Dajjoldin bunlar boshqami? Ali ibn al-Madani buyurdilarki, u Dajjoldin ko'ra bu Dajjollar islom millati uchun zararliroqdur. Chunki u Dajjol bir kishidur va bunlar muta'did va u Dajjol bir yerdin xuruj edar va bunlar har bir qishlaqdin va har bir shahardin va har bir mahalladin va har bir ko'chadin homiyi islom va muravviji shariat va xayrxohi millat va peshvoyi ummat isminda bosh ko'torurlar. U Dajjolning xudolik da'vosi oshkora esa bu Dajjollarning xudolik da'volari maxfiy. U Dajjol qo'lindag'i jannati ila xalqni o'zig'a itoat qildurur esa bu Dajjollar din va shariat ismi ila xaloyiqni o'zlarig'a jalb edarlar. U Dajjol qo'lindag'i do'zaxi ila xaloyiqni qo'rqutur esa bu Dajjollar xaloyiqni kufr fatvolari ila qo'rquturlar. U Dajjolning minajak eshagi birgina hayvon jinsindin esa bu Dajjollarning har birina yuzlab, minglab inson jinsindin eshaklari o'lur. U Dajjolning eshagi daryolarning suyini va biyobonlarning o'tini bir damu bir nafasda yeb ichib qurutur esa bu Dajjollarning eshaklari minglar va milyo'nlar haqulloh va haq ul-abdani (Allohning haqi va bandaning haqi) yeb va ichib bir shay yemagan va ichmagan o'lub ko'runurlar. Intiho.

Imom Rabboni mujaddidi alfi soniy o'z “Maktubot”larida ulamoyi su'ni bo'yla bayon edublar: Ulamoyi su' u kishilardurki, dunyo muhabbatina giriftor va ilmni dunyo topmoqg'a vasila edarlar. O'quduqlari ilmlari o'zlarig'a foyda baxshlamayur. Shariatning ta'yidi (aniqlashishi) va millatning taqviyati (quvvatlanishi, kuchayishi) harchand bunlara bog'li deyilsa-da, bu ta'yid va bu taqviyat fujur ahlindin va futur arbobindin-da kelur. Ya'ni shariat va millatg'a xizmat etmoq gunohkorlar qo'lindin-da kelur. Ta'yidi shariat va taqviyati millat ulamo isminda va ulamo libosinda o'lanlara maxsus degildir. Chunonchi Xotam ul-anbiyoyi alayhi attahiyatu vassalom u fojir va gunohkor kishining ta'yidindin xabar verub: *Innalloha layu ayyida haza-d-dina bir-rojuli-l-fojiri*, ya'ni Alloh taolo bu dini islomni fojir va gunohkor kishining qo'lindan ta'yid va taqviyat etadurur.

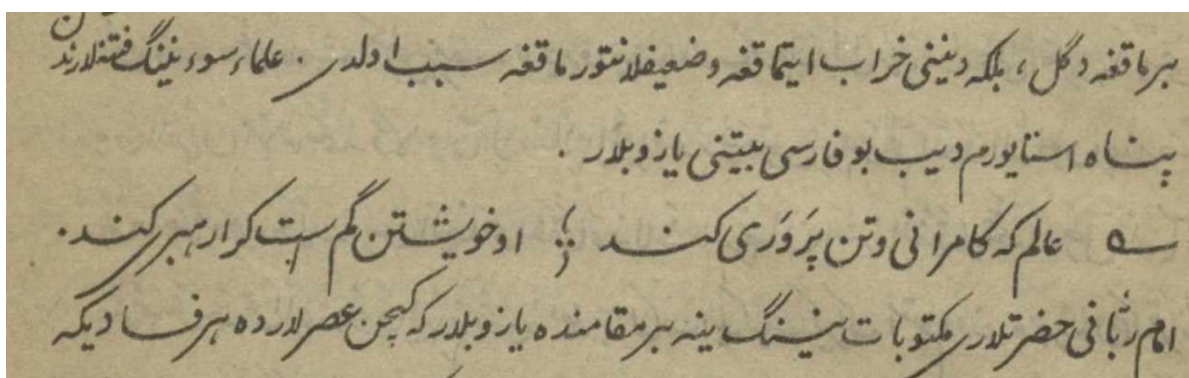
Bu ilm ular haqlarina va ular zotlarina zararliroq kelubki, hujjatni ular uzra tamom edub: Inna ashshada-n-nasa azaban yavmal qiyamati alimun lam yanfa ulloha biilmihi, ya'ni batahqiq qiyomat kuni eng qattiq azobda u olim o'lurki uni Alloh taolo o'qudig'i ilmindin bahramand etmayub. Nachuk zararli o'lmasun u ilmki, Alloh taolo nazdinda azizdur va uni ashrafi mavjudot mol-u mansab va dunyoyi diniyyasig'a vasila edublar.

Vaholanki, dunyo Haq taolo nazarinda zalil va xordur va maxluqotning eng badtari. Bas, Alloh taoloning azizini xor qilmak va uning zalilig'a izzat vermek g'oyat qabih va yamondur. Haqiqatda Haq taolog'a ma'orizadur (qarshilik). Dars aytmak va fatvo vermek u vaqtda manfaatlik o'lurki, xolis Alloh taolo uchun o'lsun. Rutba va izzat va rayosat muhabbatindin va mol hosil qilmakdin ko'ngli xoli o'lsun. Buning alomati dunyo va dunyodag'i tamom narsalarg'a rag'bati o'lmamakdur. Bu balolarg'a muhtalo va bu past narsalarg'a giriftor ulamo dunyo ulamosindindur. Shulardur ulamoyi su'yi va odamlarning sharoratlisi va din o'g'risi, vaholanki, bular o'zlarini din muqtadosi va din peshvosi va xaloyiqning eng yaxshisi sayurlar.

“*Va yahsabuna annahum ala shay'in ala innahum-ul-kazibun istahvaza alayhim-ush-shaytonu fa-ansahum zikrulloh va ula'ika hizb-ush-shayton. Ala inna hizba-ash-shayton hum-ul-xosirun (surayi Mujodala, 18-19-oyatlar)*” bir buzurg Shaytoni layinni ko‘rdiki, rohat va tinch o‘lturub xaloyiqni zalolat va gumroh etmakdin ig‘vo va fasod barpo qilmakdin xotirjam o‘lub. U buzurg buning sirini va sababini so‘radi. Shayton javob verdiki, ulamoyi su‘yi ya‘ni bu vaqtning ulamoyi su‘yini bu ishda banga madadkor va yordamchi o‘lublar va bani bu ishdan xotirjam edublar. Haq so‘z shulki, bu zamonda shariat ishlarinda har bir sunnatlik va kohillik (dangasalik) va baddiyonatligiga voqe‘ o‘lub, dinning rivoj topmoqig‘a va millatning taraqqiy etmoqig‘a har futur va qusurki yetub u tamom ulamoyi su‘yining shumlig‘indin va ularning niyatlarining yamonlig‘indindur.

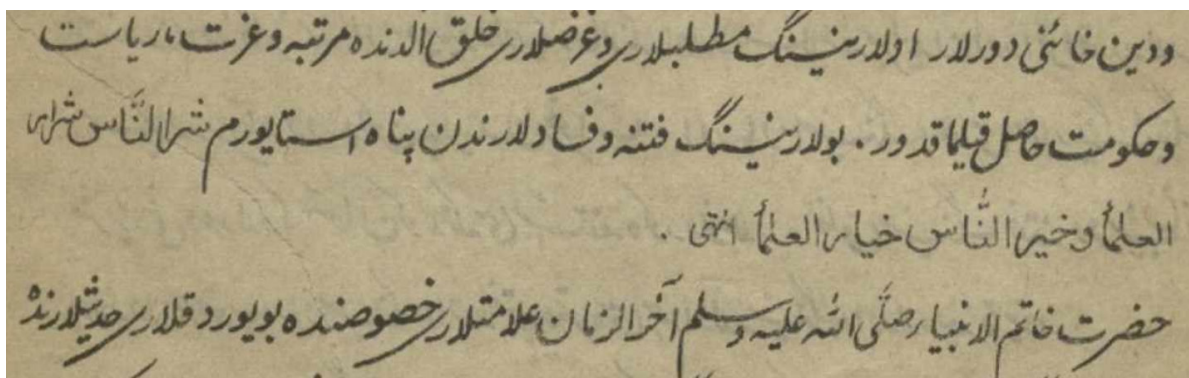
“Maktubot”ning yana bir maqominda yozubki, izzat va rayosat va mansabdan kechmish, shariatning rivoji va millatning taraqqiysidin o‘zga xohishi o‘lmamish diyonatli ulamoning o‘zi aslida ozdur. Bu ko‘zga ko‘runmoqda o‘lan ulamodin har biri biror martaba va mansabni ko‘rdig‘i vaqt o‘z fazilatini izhor qilmasdan ixtilofli so‘zlar o‘rtag‘a solmasdin tura olmaslar. O‘tkan asrlardag‘i ulamoyi suyining ixtilofi asl olimni balog‘a soldi. Ularning ixtilofli so‘zlari dinni rivoj bermoqg‘a degil, balki dinni xarob etmoqg‘a va zaiflanturmoqg‘a sabab edildi. Ulamoyi suyining fitnalarindin panoh istayur deb forsi baytni yozublar.

*Olimki komroni va tanparvari ko‘nad,
U xishtan go‘m ast, ki ro rahbari ko‘nad.*

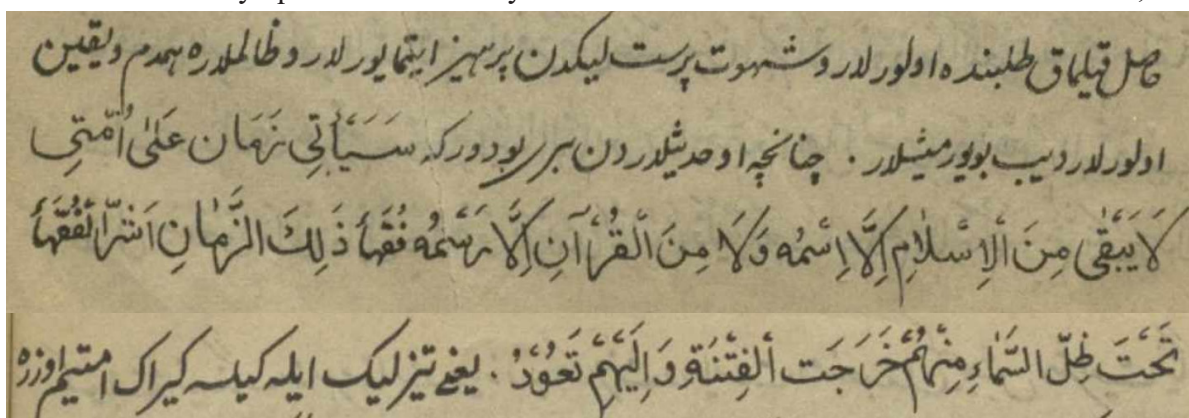
(Olim agar dunyoviy muvaffaqiyat va tan lazzatiga berilsa, o‘zini yo‘qotgan bo‘lsa, kimga rahbarlik qila olsin)

Imom Rabboni hazratlari “Maktubot”ning yana bir maqominda yozublarki, kechan asrlarda har fasodki olamda paydo o‘lub u shu ulamoyi su‘yining shumlig‘indan zuhurg‘a kelub. Ulamoyi su‘yi din o‘g‘risi va din xoyinidurlar ularning matlublari o‘zlarig‘a xalq oldinda martaba va izzat rayosat va hukumat hosil qilmoqdur. Bularning fitna va fasodlarindan panoh istayurum,

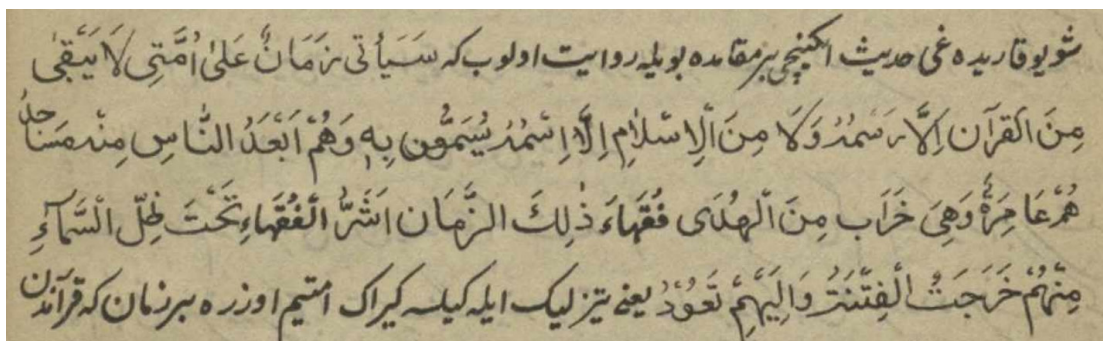
“sharrun nas shiror ul-ulamo va xoyrun nas xiyor ul-ulamo” (odamlarning yomoni olimlarning yomoni, odamlarning yaxshisi olimlarning yaxshisi – eng yaxshi odam olimlarning yaxshisi, eng yomon odam olimlarning yomoni) intiho.

Hazrat xotam ul-anbiyo‘i sollallohu alayhi vassallam oxir ul-zamon alomatlari xususida buyurdiqlari hadislarida islomning zaiflig‘i va ummat holining ixtilolig‘i bois ulamoyi va peshvolari o‘lurlarki ular taqvo va parhezkorlikning to‘g‘ri yo‘lindin yuz chevirurlar, din va yo rayosat va hukumat hosil qilmoq talabinda o‘lurlar va shahvatparastlikdin parhez etmayurlar va zolimlarga hamdam va yaqin o‘lurlar deb buyurmishlar. Chunonchi u hadislardin biri budurki,

“Saya’ti zamanun ‘ala ummatiy laa yabqoo minal islami illaa ismuhu va laa minal Qur’ ani illaa rasmuhu, fuqahoou zalikaz zaman asharrul fuqahoyi tahta zillus samaai minhum xorajatil fitnati va ilayhim ta’uud” ya’ni tezlik ila kelsa kerak ummatim uzra bir zamonki islomdin qolmayur uning ismindin o‘zga (islom ismi ila yodgina qilinurlar) va Qur’ondan qolmayur uning yozusindin o‘zga (kog‘az ustindag‘i xat va kitobgina qolur) u zamonning ulamosi ulamoning eng yamonrog‘idurlarki osmon ko‘lankasi ostinda ko‘runublar. Fitna va fasod ulardin chiqub va uning sharru natijasida ularning o‘zlarig‘a qaytur intiho.

Shu yuqoridag‘i hadis ikkinchi bir maqomda bu ila rivoyat o‘lubki,

“saya’ti zamonun ‘ala ummati lo yabqo minal qurani illa rasmuhu va la minal-islami illa ismuhu yusammuna bihi vahum ab’ad-un-nasi min masajid hum amirotun vahiya xarobun min alhuda fuqahou zalika az-zaman ash-sharr-ul-fuqahoi taxta zilis-samai min hum xorajatil fitnatu va ilayhim tavud” ya’ni tezlik ila kelsa kerak ummatim uzra bir zamonki Qur’ondan qolmayur uning kog’az ustindag’i yozuvindin o’zga va islomdin qolmayur uning ismindin o’zga (musulmon deyilurlar) vaholanki ular islomg’a har kimdin uzoqroqdurlar. Masjidlari oboddur va lekin hidoyatdin xarob. U zamonning ulamosi ulamoning eng sharrirog’idurlarki osmon ko’lankasi ostinda ko’runublar. Xalqning fitna va firib va fasodi ulardin chiqub va uning asru natijasi va samarasi ham ularning o’zlariga qaytur. So’zim uzolasida yana birgina hadis yozub qolmakni munosib ko’ram. U esa mana shudur:

سوزيم اورايسه ده ينه برگنه حديث يازوب قالكني مناسب كورام ادايسه منه شودور: عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ حَجَّتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا افْتَرَضَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَجِّ أَتَى مُودَعًا لَلْعَبَةِ فَلَزِمَ حَلَقَةَ الْبَابِ وَنَادَى بِرَقِيعِ صَوْبِهِ أَيُّهَا النَّاسُ فَاجْتَمَعَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ وَأَهْلُ السُّوقِ فَقَالَ اشْمَعُوا فَإِنِّي قَائِلٌ مَا هُوَ بَعْدِي كَأَنِّي فُلَيْبِيْلُغٌ شَاهِدُهُمْ غَائِبُكُمْ . ثُمَّ بَكَى رَسُولُ اللَّهِ

حَتَّى بَكَى لِبَكَائِهِ النَّاسُ . فَلَمَّا سَكَتَ مِنْ بَكَائِهِ قَالَ ااعْلَمُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ إِنَّ مَثَلَكُمْ فِي هَذَا الْيَوْمِ كَمَثَلِ دَمْرٍ لَا شَوْكَ فِيهِ إِلَى أَمْبَعَيْنِ وَمِائَةِ سَنَةٍ . ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي ذَلِكَ شَوْكٌ وَدَمْرٌ إِلَى مِائَةِ سَنَةٍ . ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ شَوْكٌ لَا دَمْرَ فِيهِ حَتَّى لَا يَبْقَى فِيهِ إِلَّا سُلْطَانٌ جَائِرٌ أَوْ غَنِيٌّ يَحْتِيلُ أَوْ عَالِمٌ مُرَاغِبٌ فِي الْمَالِ أَوْ فَقِيرٌ كَذَّابٌ أَوْ شَيْخٌ فَاجِرٌ أَوْ صَبِيٌّ وَفَقِيْرٌ أَوْ امْرَأَةٌ رَغْنَاءٌ . ثُمَّ بَكَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقَامَ إِلَيْهِ سَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ وَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْ نَامَتِي يَكُونُ ذَلِكَ . فَقَالَ يَا سَلْمَانُ إِذَا قُلْتَ عِلْمَكُمْ وَذَهَبَ قِرَاءَتُكُمْ وَقَطَعَتْ مَرْكَاةُكُمْ وَأَطْمَأَنَّ مِنْكُمْ أَنْتُمْ وَعَلَتْ أَصْوَاتُكُمْ فِي مَسَاجِدِكُمْ وَجَعَلْتُمُ الدُّنْيَا فَوْقَ رُءُوسِكُمْ وَالْعِلْمُ تَحْتَ أَقْدَامِكُمْ وَالْكَذِبُ حَدِيثُكُمْ وَالْغَيْبَةُ فَالْهَتَكُمْ وَالْحَرَامَ غَنِيمَتُكُمْ وَلَا يَنْحَرُ كَبِيرُكُمْ صَغِيرُكُمْ دُونَ صَغِيرِكُمْ كَبِيرُكُمْ . فَعِنْدَ ذَلِكَ شَرَزِلُ اللَّعْنَةِ عَلَيْكُمْ وَيُجْعَلُ بِأَسْمِكُمْ بَيْنُكُمْ وَبَيْنَ الدِّينِ بَيْنُكُمْ كَفْطًا بِالسَّيْتِكُمْ . فَإِذَا أَفْتَيْتُمْ هَذِهِ الْخِصَالُ تَوَقَّعُوا الرِّيحَ الْحَمْلَاءَ أَوْ مَسْحًا أَوْ خُفَا أَوْ حَذًا فَإِنَّ الْجَاهِلِيَّةَ وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَيُذَيِّقَ بَعْضَكُمْ بِأَسَفٍ بَعْضٌ أَنْظِرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ يَفْقَهُونَ خِلَافَ تَرْجُمَةِ شَيْءٍ

“ ‘an Jobir bin Abdulloh al Ansoriy qoola: hajajtu ma’a Rasulullohi sallallohu ‘alayhi vasallam hajjatul vadaa’i falamma qodon nabiiyu ‘alayhissalam maa iftarodo ‘alayhi minalhaj ataa muvadda’ an alka’bata falazima halaqota albaabi va naadaa biroff’i sovtihi ayyuhannasu fajtami’a ahlul masjidi va ahlus suuqi faqoola isma’uu fainnii qooilun maa huva ba’dii kaa’inun falyuballig’ shaahiduhum g’oibikum. Summa bakaa rasululloh hattaa bakaa libakkaihinaas. Falamma sakata min bakaahi qoola i’lamuu rohimakumulloh inna mislakum fii hazal yavma kamasali varoqin laa shavka fiihi ilaa arba’iyna va miati sanah. Summa ya’tii min ba’di zalika shavkun va varoqun ila miati sana. Summa yati min ba’di zalika shavkun la varoqun fiihi hatta laa yaroo fii illa sultoonun jaairun av g’oniyyun baxiilun av ‘aalimun roog’ibun filmaal av faqiirun kazzab. Av shayxun faajirun av sobiyyun va qobihun av imro’atun rog’naau. Summa bakaa rosululloh sallollohu ‘alayhi va sallam. Faqooma ilayhi Salmon-ul-Forsiy va qoola yaa rasululloh axbirnaa mataa yakuunu zalika. Faqoola ya Salmon iza qollat ‘ulamaaukum va zahaba qurrookum va qoto’tum zakaatakum va azhartum munkarootukum va ‘alat asvaatakum fii masaajidikum vaja’altumuddunyaa favqo ru’uusikum val’ilmu tahta aqdaamakum valkizba hadiisakum valg’oybatu faakihatakum valharoma g’oniimatakum valaa yarhamu kabiirukum sog’iirukum yuaqqir sog’iirukum kabiirukum. fa’inda zalika tanzilul la’natu ‘alaykum va yuj’alu ba’sakum baynakum va baqiyad-dinu baynakum lafzan bi al-sinatikum. Faizaa avtiytum haazihil xisool tavaqqo’ ur-riihal hamroou av massaxon av tavassaxon av hazfan bilhijaaroti va tasdiiqu zalika fii kitabillahi qul huvalqoodiru ‘alaa an yab’asa ‘alaykum ‘azaban min favqikum av min tahti arjulikum av yalbisakum shiya’an va yuziiqo ba’dokum ba’sa ba’din unzur kayfa nusorriiful ayaati la’llahum yafqohuun” xulosa tarjimasi shuki sahobalarning mashhurlarindin Jobir ibn Abdulloh al Ansori roziallohu anhu rivoyat edublarki payg’ambar alayhissalotu vassalomning oxirgi hajlarinda birga haj qildim. Ne vaqtgi u hazrat hajning farz qilinmish amallarindin forig’ o’ldilar. Baytulloh ila xayrlashmoq uchun kaminaga yaqin keldilar va ka’ba qopusining halqasini dutdilar va baland dovush ila buyurdilarki, ayo odamlar bas masjid ahli-yu bozor ahli yig’ildilar va u hazrat buyurdilarki, eshitingiz ben so’ylamoqchiyim. U narsa neki bendin so’ngra voqe’ o’lur. Bas yetkursun sizlardin hozirlaringiz g’oyiblarinigiza. Bas u hazrat og’ladilar toki u hazratning og’ladiqlarindin odamlar ham og’lamog’a turdilar. Bas ne vaqtgi sokt o’ldilar buyurdilarki bilingiz Alloh taolo sizlarni rahmat etsun bugun sizlarning misolingiz tikansiz yaproq kabidur bir yuz qirq yilg’acha so’ngra tikan va yaproq bir birig’a oralashur ikki yuz yilg’acha bas ne vaqtgi bu muddat tamom o’lur bir zamon kelg’ayki tikondin o’zga qolmag’ay. To uki ko’runmag’oy u zamonda magar jabr va sitamgar podshoh yo baxil moldor yo mol to’dalamoqg’a rag’batli olim. Yo yolg’onchi faqir yo fosiq va fojir qorat va keksa. Yo sharmsiz bola yo hayosiz xotun. Ikkinchisina u hazrat sallollohu alayhi vassalam og’lamog’a boshladilar. Bas Salmon Forsi roziollohu anhu o’runlarindan turub u hazratg’a arz qildilarki yo rasululloh xabar beringiz bizlarg’aki u buyurdig’ingiz narsalar ne vaqt voqe’ o’lur. Buyurdilar, ey Salmon, ne vaqtgi ulamoyi ozoliyalar u Qur’on qurrolari o’rtadin ketsalar va zakot orangizdan uzulsa va ne vaqtgi man’ qiling’on narsalarni izhor etsangiz va o’z dovushlaringizni masjidlarda baland qilsangiz, u dunyoni boshlaringiz uzra olsangiz va ilmni oyoqostina qo’ysangiz, u ne vaqtgi yolg’on so’ylashajak so’zingiz o’lsa u g’iybat majlisingizning naql va mevasi o’lsa u harom oldingizda g’animat va topulgon narsa o’lsa ulug’laringiz kichiklaringizg’a rahm qilmasa, u kichiklaringiz ulug’laringizni hurmat va izzat etmasa, bas shu vaqtda la’nat sizlarga nozil o’lg’aydurur. U og’urlukingiz orangizg’a tushg’oy va din orongizda tilingizda faqat lafz o’lg’oy bas ne vaqtgi bu xislatlar orangizda zohir o’lsa muntazir o’lingizki sizlar uzra qizil yel yurgay ya’ni umumi qatl balasig’a duchor o’lg’oysiz va yo masx (bir suratdin ikkinchi suratg’a o’tmak) o’lg’oy siz va yo siz uzra tosh yog’uni yog’gay va bu vaidning tasdiqi Alloh taoloning kitobi Qur’onda ushbu oyati muborakdur: ya’ni so’ylag’il u dur xudovandiki qodir va tavonodur buning uzraki sizg’a azob ko’ndursun ustingizdan yo oyog’laringiz ostindan yo u ki

sizlarni firqa firqa va muxtalif al mazhab etsun. Va ba'zilarg'a ikkinchi ba'zilarning azob va dard va xashm va noxushnudlig'ini totitsun va mazasini ko'starsun va yaxshi boqg'ilki nechuk nishona va alomatlarni ular uchun mubayyin va ochuq duturmiz va mukarrar buyururmizki shoyad ular dushunsunlar va ogoh o'lsunlar (intiho).

Mana, azizlarim, ben bu yerda ulamoyi su'yining ta'rifin shugina bayon ila xatm edub kelajak no'merlarda idora agar ulamoyi rabboni haqinda bir shay yozmasa, basharti hayot bunida yozmog'a va'da edaram.

Ayn. Sod. Rahmatulloh.

<i>Har dardiro darmoni ast</i>	<i>Tarjimasi:</i>
<i>Olam sho 'dast xastavu bemoru bastari Hamin boz ko 'n nazaru biyo toki benigari.</i>	<i>Olam alil -u xasta bo 'lib to 'shakka mixlanmish, Och ko 'zingni, ey inson, bu sir senga ayonmish.</i>
<i>Bosad hazor dard duchor ast noxushi Na dar payi shifo ast doruyi behtari.</i>	<i>Yuz ming dard ichra qolib nolir bu zamon, Na shifo topar o 'zi, na da 'vodan bor nishon.</i>
<i>Gashta alil dardu g 'amu mehnatu balo Xohad tabibi hoziq daryoqi (taryok) digari.</i>	<i>Dard, g 'am, mehnat, balo ila qoplanmish jahon, Taryok istar ul dardga tabibi dono jon,</i>
<i>To xalqro shifori jahonro ko 'nad iloj Ovoz ithod dar orad bahr sari.</i>	<i>Xalqqa shifo, jahonga iloj istar davron, Ittifoq ovozig a muhtoj har makon.</i>
<i>Kin jangho tamom bud ze ixtilofi mo Gar bud ithod nabud in sitamgari.</i>	<i>Janglar bari ixtilof samaridur, bilgil, Birlik bo 'lsa, so 'nar zulm otashi bir-bir.</i>
<i>Chandi namud jangu jadal ey birodaron Bo ham ko 'nim chand digar ham barodari.</i>	<i>Ey birodar, bas qil, jang-u adovatni qo 'ygil, Birodarlik yo 'lin tut, mehr eshigin ochgil.</i>
<i>Didim mo xasorat jangu sitezro Binim hamin manofa 'hubbu vafogari.</i>	<i>Biz urush-u mojarolarning zararini ko 'rdik, Qarasak, nafs-u manfaat ila unga turtki berdik.</i>
<i>Olim tamom xalqu xaloyiq mo yakist Pas az che ruyi ham benamoyim mehtari.</i>	<i>Yaratilgan barcha bir, yaratuvchi ham yak, Bas, nechun bir birimizdan ustunlik kerak.</i>

Maqola matnidan ko'rinib turibdiki, uning tarkibida oyat va hadislar bilan bir qatorda, fikr dalili sifatida forsiy tildagi 1 bayt keltiriladi. Shu bilan birga 8 baytli she'r ham ilova qilinadi. Arabcha va forsha matn hamda baytlarning tabdil va tarjimasini O'zbekiston Milliy universiteti professor-o'qituvchilari Jaloliddin Jo'rayev, Sevara Shomurodova, Bubur Ismoilov amalga oshirdi. Yuqoridagi tabdil mazmuni bilan tanishib chiqqan holda olimlarning toifasi, ularning o'rgangan ilmini qay yo'lda foydalanilishi, o'zlariga qanday baho berishlari, ularning o'ziga xos sifatlari bayon etilgan. Shuningdek, muallif bu maqolada "ulamoyi su'yi"ning sifatlarini ifoda etganini bildirib keyingi jurnal sonlarida "ulamoyi rabboniy" haqida so'z bo'lmasa, bu ishga o'zi jazm qilib yozishga va'da beradi. Ammo jurnalning keyingi sonida "Ulamoyi rabboniy" haqida Faqir Sayyoh maqolasi e'lon qilinadi. Taqdim qilingan ishdan muallif ko'ngli to'lgan, shekilli, bu nomdagi maqola boshqa uchramaydi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, ushbu maqola matnidan muallifning olimlar (din olimlari) haqida bir so'z aytish maqsadi borligi ma'lum bo'ladi. Uning fikriga ko'ra eng yaxshi

odam – olimlarning yaxshisi, eng yomon odam – olimlarning yomonidir. Tabdil qilingan matn foydali bo'lsa, albatta, bu ustozlar ko'magidan, kamchilik va nuqsonlar bo'lsa tadqiqotchidan bilgaysiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Қосимов Б. *Миллий Уйғониш: Жасорат, Маърифат, Фидоийлик*. – Т.: “Маънавият”, 2002. – Б. 400.
2. *Al-isloh jurnali 1918-yil, 4-son*. – B.50-57.
2. Пардаев Қ.У. *Миллий уйғониш даври манбаларида адабий ва публицистик муаммолар талқини (“Ал-Ислоҳ” журнали материаллари асосида)*. Филол. фан.номз... дисс. Ўзбекистон Миллий университети. – Т.: 2008.
3. Саидакбар Агзамходжаев, Захро Улузбекова *“Ал-ислоҳ” журнали – Туркистондаги ислохотчилик ҳаракатини ўрганиш бўйича тарихий манба (1915-1918 иллар)*. – Т.: Ўзбекистон халқаро ислом академияси, 2019. Б – 141.

